

Vijftig wetenschappers uit de hele wereld doen van 13 tot en met 22 juli onder leiding van de Rijksuniversiteit Groningen onderzoek naar de gevolgen van klimaatopwarming op Spitsbergen. Ook bioloog Ko de Korte (79) uit Kolham, die er in 1968-69 overwinterde en ijsberen verdoofde, reist mee naar zijn oude onderzoeksstation.

FRANK VAN HEBEL

Terug naar Spitsbergen

Wetenschappers uit binnen- en buitenland vertrekken maandag 13 juli met het poolschip Ortelius van Oceanwide Expeditions vanuit Longyearbyen op Spitsbergen. Het is de tweede keer dat wetenschappers, onder wie biologen, archeologen en klimaatspecialisten, deelnemen aan de SEES-expeditie (Scientific Expedition Edgeøya Spitsbergen). „De eerste keer was in 2015”, legt expeditieleider Maarten Looen van de RUG uit. „De tweede expeditie zou in 2020 plaatsvinden, maar ja, toen kwam Covid”. Looen, werkzaam bij het Arctisch Centrum van de universiteit, beschouwt Spitsbergen als zijn tweede thuis en is de initiatiefnemer van de expeditie. Rode draad is de snelle opwarming van de poolgebieden. De onderzoekers hebben ieder een eigen project, verdeeld over uiteenlopende thema's, zoals biodiversiteit, ijsonderzoek, archeologie, natuurbeleving en vervuiling.

Looen kwam er in 1988 voor het eerst. „Vroeger, tijdens mijn opleiding, deed ik experimenten met oorzak en gevolg. Maar nu is de klimaatopwarming het experiment. Ik hoef het alleen maar te volgen. Ik heb in al die jaren meer dan drieduizend brandgangen geringd die ik daarna tijdens verschillende onderzoeken in totaal 130.000 keer heb waargenomen. Je kunt dus heel precies beschrijven wat er met ze gebeurt, wanneer ze jongen krijgen en zo. Er is altijd een maand dat ganzen niet kunnen vliegen, omdat ze in de rui zijn. Precies in die periode lopen ze met hun jonkies. Als de ouders weer kunnen vliegen, dan kunnen de jonkies dat ook. Maar omdat het nu warmer wordt, begint het ruien al twee weken eerder.”

Hij merkt dat ganzen vaker in Nederland blijven. „De ganzen vliegen naar Spitsbergen voor de kwaliteit van het gras. Honderd jaar geleden was het gras in Nederland niet goed genoeg. Ganzen hebben echt voorjaarsgras nodig. Ze vliegen dus eerst naar Noorwegen om daar op te vetten. Op Spitsbergen komen de ganzen uit. Maar nu wordt er in Nederland zoveel stikstof gestrooid dat ook hier het gras altijd goed genoeg is. Ganzen blijven daarom meer en meer in Nederland. Als je nu in Eelde naar de jshaan gaat, zie je brandganzen met jonkies lopen.”

De wetenschappers reizen vanuit de haven van Longyearbyen naar het onbewoonde eiland Edgeøya aan de oostkust. Looen: „De oostkant wordt zelden door de mens bezocht, die is veel meer aan de westkant te vinden, omdat door de warme Golfstroom de temperatuur eerder boven nul komt, waardoor het ijs gaat smelten en dus beter bereikbaar is. De oostkant krijgt daarentegen water dat vanaf de Noordpool wordt aangevoerd en daar is het dus een stukje kouder, nu ergens tussen de 3 en de 5 graden.”

De Nederlandse walvisvaarder Joris Carolus ontdekte Edgeøya in 1614, maar het werd genoemd naar de Engelse kapitein Thomas Edge die het twee jaar later in kaart bracht. Het eiland heeft onder meer een grote gletsjer, een ijsvrije hoogvlakte en een groene kust. Van 1968 tot en met 1991 was er een Nederlands onderzoeksstation dat door vier jonge Nederlandse wetenschappers – die er ook overwinterden – werd gebouwd. Paul Oosterveld, Ko de Korte, Paul de Groot en Eric Filipse, de initiatiefnemer en or-

ganisator, namen deel aan een internationaal onderzoek naar ijsberen die destijds nog fanatiek werden bejaagd. Zij verdoofden ijsberen met injectiegeweren en gaven ze een duidelijk merkteken.

In de loop der jaren werd het station ook gebruikt voor andere onderzoeksdoelstellingen, zoals onderzoek naar rendieren en vegetatie. Over de winters was er niet meer bij, juist daarom gaat de expeditie net als in 2015 naar die plek: om nieuwe onderzoeksgegevens met de oude resultaten te vergelijken en zo informatie over klimaatverandering te krijgen.

De expeditieleiders van het eerste uur keerden in de loop der jaren terug naar hun oude onderzoeksgebied. Het onderzoek op Edgeøya liep in 1987 uiterst gewelddadig af. Bioloog Piet Oosterveld, die enkele jaren geleden overleed, was ook weer van de partij en werd aangevallen door een ijsbeer. George Visser uit Terschelling beschreef de aanval op zijn vriend later in de *Leeuwarder Courant*: „Het was een verschrikkelijk gezicht. De beer had een stuk oor, wang en scalp (hoofdhuid) in zijn bek en mijn maat was volstrekt machteloos. Wat je dan in een paar seconden denkt is niet te beschrijven. De situatie leek hopeloos en mijn maat reddeloos. Even heb ik overwogen de deur achter mij dicht te trekken en mij te verschuilen tot het afgelopen was. De beer had Piet zo'n twee meter verslept. Maar in twee instantie dacht ik aan later, hoe ik mij zou voelen als ik mijn maat zou laten optrekken. Ik heb toen twee fakkels gepakt en ben naar buiten gegaan. (...) Ik was ervan overtuigd dat mijn handling de dood van ons beiden betekende. Ik dacht: nu Annagriet, daar gaat 'ie. Op het moment dat de beer mijn maat voor de tweede keer zou bijten heb ik hem de brandende fakkel in de bek gestoken. Daar trok het beest zich niet veel van aan. Ook een tweede fakkel hielp niet. Daarop ben ik de beer op de rug gesprongen. Ik voel het nog hoe sterk die dikke poten waren.”

De jonge ijsbeer van zo'n 150 kilo beet Visser in de biceps, maar was toch even afgeleid van zijn eerste slachtoffer en wierp zich op Visser. Terwijl Oosterveld achteruit kroop en de hut wist te bereiken zette zijn maat het op een rennen. Hij struikelde evenwel over de draad waarmee een bijhutje overeind werd gehouden. „Toen dacht ik nog: gaat het toch nog mis”, aldus Visser. Kennelijk was de beer echter ook verstrikt geraakt in de draad en bijna tegelijk met Oosterveld bereikte Visser de deur van de hut.”

Ko de Korte (79) uit Kolham was er destijds niet bij. „Ik zat in Banda Zee (Indonesië, red.)”. Hij is de enige van het oorspronkelijke viertal die deze keer de reis opnieuw maakt. „Eric en Piet zijn overleden en Paul is van een trap gevallen.”

Hij herinnert zich de eerste reis naar Spitsbergen nog goed. „We trokken in de tweede week van augustus in een zeehondenjagersboot vanuit het noorden van Noorwegen. We hadden 40 ton aan uitrusting aan boord, waaronder voedsel voor twee jaar dat we van het leger kregen. We wilden eerst op een eilandje voor de kust van Edgeøya overwinteren, maar ons schip kwam in zwaar zee-ijis terecht, dus toen moesten we naar ons tweede alternatief uitwijken: Kapp Lee, genoemd naar een Engelse walvisvaarder. Er stonden al twee hutjes van Caltex, een oliemaatschappij en een pelsjagershut uit 1905. Die staan er nog steeds, maar het onderzoeksstation dat wij bouwden, bestaat niet meer.”

Het was niet zijn eerste reis naar Spitsbergen. Het ijs en de koude trokken de boerenzoon uit Zeeland als een magneet. „In 1966 lifte ik naar het noorden van Noorwegen en daar kreeg ik de kans om als messediende op een kolenschip mee naar Spitsbergen te varen. Vervolgens werd ik daar benaderd of ik als assistent mee wilde op een expeditie. Een beetje koken en zo. Ja, dat wilde ik wel.”

DVHN-journalist reist mee

Journalist Frank van Hebel van *Dagblad van het Noorden/Leeuwarder Courant* doet verslag van de SEES-expeditie. Meer informatie over de expeditie is te vinden op sees.nl en op de Facebookpagina van SEES (Netherlands Scientific Expedition Edgeøya Spitsbergen), waarop bijvoorbeeld ook alle NOS-reportages zijn te vinden. Ook dichter en acteur Ramsey Nasr reist net als in 2015 mee. Hij maakte een driedelige podcast.

Spitsbergen

Spitsbergen is een eilandengroep in de Noordelijke IJszee en ligt op 1300 kilometer van de Noordpool. De beroemde zeevaarder Willem Barents ontdekte Spitsbergen in 1596 tijdens zijn zoektocht naar een noordelijke scheepvaartroute naar Oost-Azië. Zijn schip de *Witte Swan* bleef steklen in het ijs bij Nova Zembla waar de bemanning moest overwinteren. Barents overleefde dit niet. Spitsbergen hoort door een apart statuut sinds 1920 bij Noorwegen.

© De/NALC 090722 | Kaart: Map4News

In 1968 keerde hij terug en de vier wetenschappers moesten er de winter doorbrengen. De Korte toont oude dia's van mannen met verwilderde baarden in poolkleding. „Of het koud was? Tja, niet zo koud als we hadden verwacht. Ik weet nog hoe Piet eens tijdens een temperatuur van 32 graden onder nul binnenkwam. Buiten waaiden het op orkaankracht. 'Julie zullen we wel wat kinderachtig vinden', zei hij. 'Maar nu vind ik het toch wel een beetje koud.'”

Bang voor ijsberen waren ze niet. „Eigenlijk had je maar één angst: dat je er te weinig kon vangen en merken.” Tijdens de SEES-expeditie zijn de regels streng. Als er een ijsbeer wordt gesinga-

leerd, gaan de onderzoekers niet aan land. De Korte laat een dia zien waarop een van zijn vrienden te voet een ijsbeer achtervolgt die duidelijk geen zin heeft in al die aandacht. „Ja, dat was bij ons toch wel anders. Natuurlijk moet je op je hoede zijn, maar dat moet je in het verkeer ook.”

In 1968/69 waren de omstandigheden een tikjele primitievere dan tijdens de SEES-expeditie. De mannen haken ijsblokken uit een stuwmeerte om te smelten en gebruiken drijfthout als brandstof. „Kijk, op deze dia behandel ik de hand van Piet die zich had gesneden. Hier ben ik een kus aan het stoppen en een gat in mijn broek had ik met bisonkit gerepareerd.”

Ze zetten strikken om ijsberen te vangen, lokten ze met dode zeehon-

den en verdoofden de beren met verdovingspijltjes. „Een van ons droeg altijd een kogelgeweer bij zich. Die hadden we van de politie uit hun voorraad van in beslaggenomen wapens gekregen. We hebben trouwens nooit op een beer geschoten, het ging altijd goed. Maar die beesten zijn zo ontzettend sterk, echt indrukwekkend. Eentje was in een van onze strikken gelopen die aan een grote boomstam vastzat. Dat beest liep zo weg en trok de boomstambiedje vlakbij zijn huis en wijst naar een aantal zweerfkeien die bij een meerje liggen. „Zie je die stenen? Die zijn honderd duizend jaar geleden door gletsjers uit Scandinavië hiernaartoe gebracht. Ik neem een van die steentjes mee. Gewoon, om die aan Noorwegen terug te geven.”

De Korte is ongeveer dertig keer naar Spitsbergen gereisd. Dinsdag vertrok hij met de veerboot vanuit de Eemshaven naar Kristiansand en reisde via vrienden naar Oslo om daar op het vliegtuig naar Spitsbergen te stappen. De bioloog wandelt naar een natuurgebiedje vlakbij zijn huis en wijst naar een aantal zweerfkeien die bij een meerje liggen. „Zie je die stenen? Die zijn honderd duizend jaar geleden door gletsjers uit Scandinavië hiernaartoe gebracht. Ik neem een van die steentjes mee. Gewoon, om die aan Noorwegen terug te geven.”

Poolreiziger Ko de Korte (79) bij een meerje met zweerfkeien nabij zijn huis in Kolham. Daaronder: De Korte tijdens de overwintering op Spitsbergen in 1968/69.

FOTO'S: DUNCAN WUTTING/PARTICULAR

Het station dat vier Nederlanders in 1968 bouwden en waarin ze overwinterden. FOTO PARTICULAR

